TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-yil 3-son

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3.

ISSN: 2181-1938

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence

Crossref Content Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev, Y. Yarmolik, E. Sharipov, K. Abduvaliyeva, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 26-iyunda bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 24
Adadi: 100. Buyurtma: № 72.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Huquqiy tadqiqotlar oliy maktabi direktori, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basi mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo'shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSH)

M. Vishovatiy – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

A. Xashimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi sho'basi dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi sho'basi mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

G. Yo'ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo'ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq sho'basi dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basi professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho'basi professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasi dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So'fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi sho'basi katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев, Е. Ярмолик,
Э. Шарипов, К. Абдувалиева,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова,
Х. Юлдашева

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 26.06.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 24. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 72.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – директор Высшей школы правовых исследований Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам, доцент

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – заведующий сектором узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по филологическим наукам, доцент

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хашимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий сектором административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент сектора гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий сектором трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – заведующая сектором экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Г. Юлдашева – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдошев – доцент сектора конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

М. Курбанов – и. о. профессора сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и. о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель сектора теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev, E. Yarmolik, E. Sharipov, K. Abduvalieva, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address::
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.06.2026.
Paper size: A4. Cond.p.f: 24.
Units: 100. Order: № 72.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Director of the Graduate School of Legal Research of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khashimhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Head of the Department of Environmental Law of the Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law of Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufieva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 **TOSHQULOV JURABOY, QURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Globallashuv sharoitida davlatni o'rganish prinsiplari: nazariy-metodologik tahlil

19 **ZOKIROV SHOXRUXBEK ZOHIDJON O'G'LI**
Qonunchilikni kodifikatsiya qilishning nazariy va amaliy masalalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

26 **ILXOMBEKOV JASURBEK ILXOMBEK O'G'LI**
Axborotga bo'lgan huquqning tarixiy taraqqiyoti va internet muhitida uning huquqiy shakllanishi

31 **ABDURAYIMOV MUXAMMAD SUVONQUL O'G'LI**
Malakali yuridik yordam ko'rsatishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari va uni amalga oshiruvchi subyektlar tarkibi muammolari

35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ O'G'LI**
Mahallaning davlat xizmatlari ko'rsatishdagi o'rni va davlat organlari bilan o'zaro hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish

43 **SOBIROV UMID SOBIR O'G'LI**
Akademik erkinlikning konstitutsiyaviy-huquqiy va institutsional kafolatlari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

53 **TOPILDIYEV BAXROMJON RAXIMJONOVICH**
Patent huquqi tarixi va zamonaviy funksiyasi: Yevropa va AQSH tajribasi

61 **RAHMONQULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Shartnoma tuzish bo'yicha muzokaralar: ommaviy va xususiy jihatlarni ajratish

74 **XO'JAYEV SHOXJAXON AKMALJON O'G'LI**
Ijtimoiy tarmoqlardagi kontent asar sifatida

85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Korporativ boshqaruv kodeksini normativ-huquqiy hujjat sifatida qabul qilish: muammolar, zarurat va takliflar

93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON O'G'LI**
Raqamli aktivlarni meros qilib qoldirishning huquqiy muammolari: O'zbekiston va xorij amaliyoti

102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediatsiya va arbitraj: O'zbekistonda investitsiya nizolarini hal etishning gibrid shakllarini rivojlantirish istiqbollari

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI. IJTIMOIY TA'MINOT HUQUQI

111 **ABDULLAYEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
O'zbekistonda bolalar mehnati va uning xalqaro-huquqiy tartibga solinishi

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

122 **XOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Ekologik huquqda raqamlashtirish va sun'iy intellekt

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

131 **BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR O'G'LI**
Sudyalar mustaqilligi va uni ta'minlash kafolatlarining nazariy-huquqiy tahlili: takomillashtirish masalalari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

139 **ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK O'G'LI**
Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzishning ijtimoiy xavfliligi va uning jinoiy javobgarlikni belgilashdagi ahamiyati

147 **JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAXAMMADI QIZI**
Odam savdosi uchun jazo muqarrarligini ta'minlash mexanizmlari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

155 **MELSOVA KAMILA BAXADIROVNA, ABDULLAYEV RUSTAM KAXRAMANOVICH**
Isbotlash tizimida raqamli dalillardan foydalanishning muammoli jihatlari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

165 **MUSAYEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
Giyohvandlik vositalarining noqonuniy muomalasiga qarshi kurashishning ijtimoiy-huquqiy mohiyati

171 **AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM O'G'LI**
Zamonaviy qurolli mojarolar sharoitida harbiy jinoyatlar uchun javobgarlik: milliy va xalqaro-huquqiy tahlil

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

178 **NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN O'G'LI**
Xorijiy mamlakatlarda davlat xaridlarini raqamlashtirish va korrupsiya xavfini kamaytirish mexanizmlari

12.00.13 – INSON HUQUQLARI

186 **XUDAYBERDIYEVA MAFTUNA ZAFAR QIZI**
Bola huquqlarining tasnifi: xalqaro va milliy huquqiy yondashuvlar va ularni amalga oshirish mexanizmlarining tizimli tahlili

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

197 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan jinoyatchi shaxsining kriminologik tavsifi va uning belgilari

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 **ТОШКУЛОВ ЖУРАБОЙ, КУРБАНОВА ЭЛЬМИРА АСАДОВНА**
Принципы изучения государства в условиях глобализации: теоретико-методологический анализ

19 **ЗОКИРОВ ШОХРУХБЕК ЗОХИДЖОН УГЛИ**
Теоретические и практические вопросы кодификации законодательства

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

26 **ИЛХОМБЕКОВ ЖАСУРБЕК ИЛХОМБЕК УГЛИ**
Историческое развитие права на информацию и его правовое становление в интернет-среде

31 **АБДУРАЙИМОВ МУХАММАД СУВОНКУЛ УГЛИ**
Конституционно-правовые основы и проблематика субъектного состава оказания квалифицированной юридической помощи

35 **НУРМАТОВ СУННАТИЛЛО УЗОК УГЛИ**
Роль махалли в предоставлении государственных услуг и совершенствование механизмов взаимодействия с государственными органами

43 **СОБИРОВ УМИД СОБИР УГЛИ**
Конституционно-правовые и институциональные гарантии академической свободы

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

53 **ТОПИЛДИЕВ БАХРОМЖОН РАХИМЖОНОВИЧ**
История и современные функции патентного права: опыт Европы и США

61 **РАХМОНКУЛОВА НИЛЮФАР ХОДЖИ-АКБАРОВНА, КОВШОВ ТЕМУР ВЛАДИМИРОВИЧ**
Переговоры о заключении договора: разграничение публичного и частного аспекта

74 **ХУЖАЕВ ШОХЖАХОН АКМАЛЖОН УГЛИ**
Контент в социальных сетях как произведение

85 **САИДОВ ИБРОХИМ АНВАРОВИЧ**
Принятие кодекса корпоративного управления в качестве нормативно-правового акта: проблемы, необходимость и предложения

93 **АКРАМОВ АКМАЛЖОН АНВАРЖОН УГЛИ**
Правовые проблемы наследования цифровых активов: опыт Узбекистана и зарубежная практика

102 **ИНАМДЖАНОВА ЭЛНОРА ЭЛБЕКОВНА**
Медиация и арбитраж: перспективы развития гибридных форм разрешения инвестиционных споров в Узбекистане

12.00.05 – ТРУДОВОЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

111 **АБДУЛЛАЕВА ДИЛФУЗА САИДАЗИМОВНА**
Детский труд в Узбекистане и его международно-правовое регулирование

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

122 **ХОЛМУМИНОВ ЖУМА ТОШТЕМИРОВИЧ**
Цифровизация и искусственный интеллект в экологическом праве

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

131 **БОБОНАЗАРОВ МУХАММАДЖОН МУЗАФФАР УГЛИ**
Независимость судей и теоретико-правовой анализ гарантий её обеспечения: вопросы совершенствования

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

139 **АБДУРАСУЛОВА КУМРИНИСА РАИМКУЛОВНА, РАШИДОВ ШАВКАТБЕК РАВШАНБЕК УГЛИ**
Общественная опасность нарушения правил безопасности движения или эксплуатации транспортных средств как основание уголовной ответственности

147 **ЖУМАНИЁЗОВА ЗАРНИГОР МАХАММАДИ КИЗИ**
Механизмы обеспечения неотвратимости наказания за торговлю людьми

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

155 **МЕЛСОВА КАМИЛА БАХАДИРОВНА, АБДУЛЛАЕВ РУСТАМ КАХРАМАНОВИЧ**
Проблемные аспекты использования цифровых доказательств в системе доказывания

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

165 **МУСАЕВ ДЖАМАЛИДДИН КАМАЛОВИЧ**
Социально-правовое значение противодействия незаконному обороту наркотических средств

171 **АКБАРОВ САИДАКБАР РУСТАМ УГЛИ**
Ответственность за военные преступления в условиях современных вооружённых конфликтов: национально-правовой и международно-правовой анализ

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

178 **НУРИДИНОВ РАМЗИДИН ЛУТФИДИН УГЛИ**
Цифровизация государственных закупок и механизмы снижения коррупционных рисков в зарубежных странах

12.00.13 – ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

186 **ХУДАЙБЕРДИЕВА МАФТУНА ЗАФАР КИЗИ**
Классификация прав ребёнка: системный анализ международно-правовых и национально-правовых подходов и механизмов реализации

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

197 **НИЁЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА**
Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника и её признаки

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **TOSHKULOV JURABOY, KURBANOVA ELMIRA ASADOVNA**
Principles of studying the state in the context of globalization: a theoretical and methodological analysis

19 **ZOKIROV SHOKHRUKHBEK ZOHIDJON UGLI**
Theoretical and practical issues of legislative codification

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

26 **ILKHOMBEKOV JASURBEK ILKHOMBEK UGLI**
Historical development of the right to information and its legal formation in the internet environment

31 **ABDURAYIMOV MUKHAMMAD SUVONKUL UGLI**
Constitutional-legal foundations and problematics of the subject composition of qualified legal aid provision

35 **NURMATOV SUNNATILLO UZOQ UGLI**
Improving the role of the mahalla in the provision of public services and mechanisms for interaction with state bodies

43 **SOBIROV UMID SOBIR UGLI**
Constitutional-legal and institutional guarantees of academic freedom

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

53 **TOPILDIEV BAKHROMJON RAKHIMJONOVICH**
History and modern functions of patent law: the experience of Europe and the United States

61 **RAHMONKULOVA NILUFAR HOJI-AKBAROVNA, KOVSHOV TEMUR VLADIMIROVICH**
Contract negotiations: definition of public and private aspects

74 **KHUJAEV SHOKHJAKHON AKMALJON UGLI**
Content on social media as a work

85 **SAIDOV IBROHIM ANVAROVICH**
Adoption of the corporate governance code as a regulatory-legal document: problems, needs and suggestion

93 **AKRAMOV AKMALJON ANVARJON UGLI**
Legal problems of inheriting digital assets: Uzbekistan and foreign practice

102 **INAMDJANOVA ELNORA ELBEKOVNA**
Mediation and arbitration: prospects for the development of hybrid forms of investment dispute resolution in Uzbekistan

12.00.05 – LABOR LAW. SOCIAL SECURITY LAW

111 **ABDULLAEVA DILFUZA SAIDAZIMOVNA**
Child labour in Uzbekistan and its international legal regulation

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

122 **KHOLMUMINOV JUMA TOSHTEMIROVICH**
Digitalization and artificial intelligence in environmental law

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

131 **BOBONAZAROV MUHAMMADJON MUZAFFAR UGLI**
Theoretical and legal analysis of the independence of judges and guarantees for ensuring it: issues of improvement

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

139 **ABDURASULOVA KUMRINISA RAIMKULOVNA, RASHIDOV SHAVKATBEK RAVSHANBEK UGLI**
Social danger of violation of safety rules for transport vehicle movement or operation and its significance in establishing criminal liability

147 **JUMANIYOZOVA ZARNIGOR MAKHAMMADI KIZI**
Mechanisms for ensuring the inevitability of punishment for human trafficking

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

155 **MELSOVA KAMILA BAKHADIROVNA, ABDULLAEV RUSTAM KAKHRAMANOVICH**
Problematic aspects of the use of digital evidence in the evidentiary system

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

165 **MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH**
The socio-legal significance of combating the illegal drug trade

171 **AKBAROV SAIDAKBAR RUSTAM UGLI**
Liability for war crimes in the context of modern armed conflicts: a national and international legal analysis

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

178 **NURIDINOV RAMZIDIN LUTFIDIN UGLI**
Mechanisms for the digitalization of public procurement and the reduction of corruption risks in foreign countries

12.00.13 – HUMAN RIGHTS

186 **KHUDAYBERDIEVA MAFTUNA ZAFAR KIZI**
Classification of children's rights: a systematic analysis of international and national legal approaches and implementation mechanisms

12.00.15 – CRIMINOLOGY

197 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Criminological characteristics and signs of the personality of a juvenile offender

Kelib tushgan / Получено / Received: 19.05.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 08.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.06.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.6.3./MNWJ9310
UDC: 342.41(045)(575.1)

AKADEMIK ERKINLIKNING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY VA INSTITUTSIONAL KAFOLATLARI

Sobirov Umid Sobir oʻgʻli,
Toshkent davlat yuridik universiteti
mustaqil izlanuvchisi
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-1493-5567
e-mail: iamumidsobirov@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada akademik erkinlikning konstitutsiyaviy-huquqiy kafolatlari va uning samarali amalga oshirilishi uchun zarur boʻlgan institutsional shart-sharoitlar oʻrtasidagi munosabat qiyosiy-huquqiy tahlil asosida tadqiq etilgan. Tadqiqot institutsional model ustuvor boʻlgan (AQSH, Germaniya kabi) yurisdiksiyalar tajribasiga asoslangan. Zamonaviy oliy taʼlim tizimining fundamental tamoyillaridan biri boʻlgan akademik erkinlik Oʻzbekiston qonunchiligi uchun nisbatan yangi boʻlsa-da, koʻplab xorijiy davlatlarda uzoq yillardan beri konstitutsiyaviy yoki qonun darajasida kafolatlanib kelmoqda. Ayrim mamlakatlarda akademik erkinlik konstitutsiyada toʻgʻridan toʻgʻri mustahkamlanmagan boʻlishiga qaramay, uni taʼminlovchi institutsional mexanizmlar rivojlangani tufayli professor-oʻqituvchilar va ilmiy hamjamiyat aʼzolari amaliyotda yuqori darajadagi akademik mustaqillikka ega boʻladilar. Bu holat akademik erkinlikni taʼminlashda faqat konstitutsiyaviy normalar bilan cheklanish yetarli emasligini koʻrsatadi. Tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, konstitutsiyaviy kafolatlar universitet avtonomiyasi, akademik oʻzini oʻzi boshqaruv organlari va professor-oʻqituvchilarning kasbiy mustaqilligini himoya qiluvchi mehnat huquqi institutlari bilan toʻldirilmasa, deklarativ xarakter kasb etadi. Akademik erkinlik faqat oliy taʼlim muassasalariga berilgan subyektiv huquq sifatida emas, balki ularning boshqaruv tuzilmasini shakllantiruvchi institutsional tamoyil sifatida tushunilishi lozim. Tadqiqotda Oʻzbekiston sharoitida akademik erkinlikni real taʼminlash uchun normativ islohotlar bilan bir qatorda oliy taʼlim muassasalarini boshqarish modelini qayta koʻrib chiqish zaruriyati asoslangan.*

Kalit soʻzlar: *akademik erkinlik, universitet avtonomiyasi, konstitutsiyaviy kafolatlar, oliy taʼlim huquqi, qiyosiy huquqshunoslik, institutsional tamoyillar*

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ГАРАНТИИ АКАДЕМИЧЕСКОЙ СВОБОДЫ

Собиров Умид Собир угли,
самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. *В статье на основе сравнительно-правового анализа исследуется взаимосвязь между конституционно-правовыми гарантиями академической свободы и институциональными условиями, необходимыми для её эффективной реализации. Исследование основано на опыте государств, в которых приоритетное значение имеет институциональная модель обеспечения академической свободы (в частности, США и Германии). Несмотря на то что академическая свобода является одним из фундаментальных принципов современной системы высшего образования и относительно новым институтом для законодательства Узбекистана, во многих зарубежных странах она уже длительное время гарантируется на конституционном либо законодательном уровне. Вместе с тем в ряде государств, несмотря на отсутствие прямого закрепления академической свободы в конституции, высокий уровень академической независимости профессорско-преподавательского состава и членов*

научного сообщества обеспечивается благодаря развитым институциональным механизмам. Данное обстоятельство свидетельствует о том, что для обеспечения академической свободы недостаточно ограничиваться исключительно конституционными нормами. Результаты исследования показывают, что конституционные гарантии приобретают декларативный характер, если не дополняются университетской автономией, органами академического самоуправления и институтами трудового права, обеспечивающими защиту профессиональной независимости профессорско-преподавательского состава. Академическую свободу следует рассматривать не только как субъективное право, предоставленное высшим образовательным учреждениям, но и как институциональный принцип, определяющий модель их управления. В исследовании обосновывается необходимость наряду с нормативными реформами пересмотреть модель управления высшими образовательными учреждениями в целях обеспечения реальной академической свободы в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: *академическая свобода, университетская автономия, конституционные гарантии, право высшего образования, сравнительное правоведение, институциональные принципы*

CONSTITUTIONAL-LEGAL AND INSTITUTIONAL GUARANTEES OF ACADEMIC FREEDOM

Sobirov Umid Sobir ugli,
Independent Researcher at Tashkent State University of Law

Abstract. *The article examines the relationship between constitutional and legal guarantees of academic freedom and the institutional conditions necessary for its effective implementation based on comparative legal analysis. The study is based on the experience of jurisdictions where an institutional model prevails (such as the USA and Germany). Although academic freedom, which is one of the fundamental principles of the modern higher education system, is relatively new to the legislation of Uzbekistan, it has been guaranteed at the constitutional or legal level in many foreign countries for many years. In some countries, despite the fact that academic freedom is not directly enshrined in the constitution, professors and members of the scientific community have a high degree of academic independence in practice due to the development of institutional mechanisms that ensure it. This situation shows that limiting academic freedom to constitutional norms alone is insufficient. The results of the analysis show that constitutional guarantees acquire a declarative character if they are not supplemented by the autonomy of universities, academic self-government bodies, and labor law institutions that protect the professional independence of professors and teachers. Academic freedom should be understood not only as a subjective right granted to higher education institutions, but also as an institutional principle that shapes their management structure. The study substantiates the need to revise the management model of higher education institutions alongside regulatory reforms to ensure real academic freedom in the context of Uzbekistan.*

Keywords: *academic freedom, university autonomy, constitutional guarantees, higher education law, comparative law, institutional principles*

Kirish

Akademik erkinlik zamonaviy universitetlar faoliyatining asosiy tamoyillaridan biri hamda ilm-fan taraqqiyotining zarur sharti sifatida e'tirof etiladi. Mazkur tamoyil olimlarga ilmiy tadqiqot olib borish, uning natijalarini erkin e'lon qilish, o'quv jarayonini mustaqil tashkil etish hamda jamoatchilik muhokamalarida erkin ishtirok etish imkonini beradi (Altbach, 2001). Tadqiqotchilar demokratik tizimlarda akademik erkinlikni ta'minlash masalasi so'z erkinligi, intellektual plyuralizm va ilmiy-tadqiqot muassasalari avtonomiyasi bilan chambarchas bog'liq ekanini ta'kidlaydilar (Rabban, 2024).

Hozirgi kunda dunyo konstitutsiyalarining yarmidan ortig'ida ilmiy tadqiqot erkinligi, oliy ta'lim muassasalari avtonomiyasi hamda olimlarning erkin ilmiy izlanish olib borish huquqlariga oid normalar mustahkamlangan (Ginsburg, 2025). Jumladan, Finlandiya (16-modda), Yaponiya (23-modda), Italiya (33-modda), Ispaniya (20(1)-modda), Germaniya (5(3)-modda), Shveysariya (20-modda), Tailand (42-modda), Tunis (33-modda), Gretsiya (16-modda), Filippin (XIV bo'lim, 5(2)-band) va boshqa davlatlar konstitutsiyalarida akademik erkinlikka oid qoidalar belgilangan.

O'zbekistonda erkinlik g'oyalari jamiyat taraqqiyotining turli sohalarida bo'lgani kabi ta'lim

tizimida ham o'z ifodasini topmoqda. Xususan, yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 51-moddasida (Republic of Uzbekistan, 2023) "oliy ta'lim tashkilotlari qonunga muvofiq akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqiga ega" ekanligi belgilandi. Mazkur norma akademik erkinlikning demokratik boshqaruv va ilm-fan rivoji bilan uzviy bog'liq konstitutsiyaviy qadriyat sifatida e'tirof etilayotganini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, akademik erkinlikning normativ-huquqiy jihatdan mustahkamlanishi har doim ham uning amaliyotda to'liq va samarali ta'minlanishini anglatmaydi. Hatto bu erkinlik konstitutsiya yoki qonunchilik darajasida kafolatlangan davlatlarda ham tashkiliy tuzilmalar, boshqaruv mexanizmlari va siyosiy jarayonlar mazkur kafolatlarning amalda qanday ishlashiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy kafolatlarni amaliyotga tatbiq etish jarayoni ko'pincha boshqaruvdagi muammolar, siyosiy qarama-qarshiliklar hamda oliy ta'lim tizimidagi iqtisodiy bosimlar bilan murakkablashadi (Naepi, 2025).

Bundan tashqari, akademik erkinlik tushunchasining turlicha talqin qilinishi, uni umumiy so'z erkinligi bilan tenglashtirish, shuningdek, institutsional majburiyatlar va individual ilmiy mustaqillik o'rtasidagi ziddiyatlar turli mamlakatlarda keng bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda (Karran, 2009).

Asosiy qism

Akademik erkinlikka bo'lgan bosim zamonaviy oliy ta'lim tizimlarida tobora murakkab tus olmoqda. Universitetlar samaradorlikka asoslangan moliyalashtirish modellari, tadqiqotlarning tijoriylashuvi hamda akademik faoliyat ustidan siyosiy nazorat kuchayib borayotgan sharoitda faoliyat yuritmoqda. Bunday vaziyatda akademik erkinlik nafaqat davlatning bevosita aralashuvi, balki oliy ta'lim tizimidagi boshqaruv mexanizmlari va iqtisodiy rag'batlar orqali ham cheklanishi mumkin (Olssen & Peters, M. 2005). Bu muammolar, ayniqsa, islohotlarni boshdan kechirayotgan davlatlarda, xususan, sobiq ittifoq mamlakatlarida yaqqolroq namoyon bo'ladi. Mazkur davlatlarning aksariyatida oliy ta'lim tizimi hanuz markazlashgan boshqaruv asosida faoliyat yuritadi, ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirish imkoniyatlari cheklangan, akademik institutlar esa to'liq shakllanish bosqichiga yetmagan. Natijada akademik erkinlik qonun darajasida e'tirof etilgan bo'lsa-da, uning amaliy rivojiga to'sqinlik qiluvchi tarkibiy omillar saqlanib qolmoqda.

Akademik erkinlikka oid ilmiy adabiyotlar soni ortib borayotganiga qaramay, konstitutsiyaviy kafolatlar bilan ularni amaliyotga tatbiq etuvchi institutsional boshqaruv mexanizmlari o'rtasidagi nisbat yetarli darajada tadqiq etilmagan. Shu nuqtayi nazardan, mazkur maqolada akademik erkinlikning konstitutsiyaviy darajada e'tirof etilishi muhim ahamiyat kasb etishi bilan birga, uning amaliy ta'minlanishi konstitutsiyaviy-huquqiy mexanizmlar, oliy ta'lim muassasalarining mustaqilligi hamda akademik faoliyatni tartibga soluvchi boshqaruv tizimlarining uyg'un faoliyatiga bog'liqligi asoslab beriladi.

Akademik erkinlik tushunchasi

Akademik erkinlik zamonaviy universitetlarning asosiy belgilaridan biri sifatida uzoq vaqtdan beri e'tirof etib kelinadi. Biroq uning aniq mazmuni va chegaralari hanuz ilmiy munozaralarga sabab bo'lmoqda. Mohiyatiga ko'ra, akademik erkinlik olimlarga davlat, universitet ma'muriyati yoki boshqa tashqi subyektlarning asossiz aralashuvisiz tadqiqot olib borish, dars berish va ilmiy ish natijalarini e'lon qilish imkonini beradi.

Tarixiy jihatdan akademik erkinlikning zamonaviy talqini XIX asr Yevropa universitetlari an'analari, ayniqsa, Gumboldt oliy ta'lim modeli ta'sirida shakllangan. Ushbu ta'limot ta'lim va tadqiqotning uzviy birligini asoslab, universitetni siyosiy hamda diniy nazoratdan xoli mustaqil ilmiy muassasa sifatida talqin qiladi. Mazkur yondashuv doirasida akademik erkinlik nafaqat olimlarning individual huquqi, balki universitetlar avtonomiyasini ta'minlovchi institutsional tamoyil sifatida ham e'tirof etilgan (Nybom, 2003). Keyinchalik ushbu konsepsiya xalqaro miqyosda keng tarqalib, zamonaviy oliy ta'lim tizimining asosiy me'yorlaridan biriga aylandi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda akademik erkinlik bir necha asosiy tarkibiy qismlar orqali tavsiflanadi. Ularga tadqiqot olib borish erkinligi, dars berish va kurs mazmunini belgilash erkinligi, tadqiqot natijalarini nashr etish va tarqatish erkinligi, shuningdek, olimning o'z mutaxassisligi doirasidagi jamoatchilik munozaralari va bahslarida erkin ishtirok etish huquqi kiradi. Ushbu

elementlar xalqaro me'yoriy hujjatlarda ham o'z aksini topgan. Xususan, YUNESKOning 1997-yilda qabul qilingan "Oliy ta'lim sohasidagi pedagog xodimlar maqomi to'g'risida"gi tavsiyasida akademik erkinlik olimlarning institutsional senzura yoki intizomiy bosimdan qo'rqmasdan tadqiqot, ta'lim va jamoatchilik tanqidi bilan shug'ullanish huquqi sifatida belgilangan (UNESCO, 1997).

Akademik erkinlikning ahamiyati keng e'tirof etilayotganiga qaramay, uning chegaralari va ichki mazmuniga oid ilmiy munozaralar davom etmoqda. Asosiy nazariy masalalardan biri shu savol bilan bog'liq: akademik erkinlikni, avvalo, olimlarning individual huquqi sifatida talqin qilish kerakmi yoki uni universitetlarning kollektiv institutsional huquqi sifatida tushunish lozimmi? Ayrim huquqiy an'analarda akademik erkinlik asosan olimning tashqi aralashuvsiz ilmiy izlanish olib borish va o'z g'oyalarini erkin ifoda etish huquqi sifatida ko'riladi. Boshqa yondashuvlarda esa institutsional avtonomiyaga ustuvor ahamiyat berilib, universitetlarning o'zini o'zi boshqarishi, tadqiqot yo'nalishlarini mustaqil belgilashi hamda o'qitishni siyosiy hokimiyatdan mustaqil ravishda tashkil etish qobiliyati alohida ta'kidlanadi (Barendt, 2010).

Yana bir muhim bahs akademik erkinlik va so'z erkinligi o'rtasidagi munosabat bilan bog'liq. Mazkur tushunchalar bir-biriga yaqin bo'lsada, ko'plab tadqiqotchilar ularni aynan bir xil mazmundagi hodisa sifatida baholamaydilar. Akademik erkinlik odatda ilmiy malaka, kasbiy standartlar va universitetlarning boshqaruv mas'uliyatiga asoslangan kasbiy erkinlik sifatida talqin qilinadi. So'z erkinligi esa barcha shaxslarga tegishli umumiy fuqarolik erkinligi hisoblanadi. Robert Postning (2012) ta'kidlashicha, akademik erkinlik universitetlarning o'ziga xos epistemik funksiyasidan kelib chiqadi va shu sababli u cheklanmagan individual ifoda emas, balki bilim ishlab chiqarishni tartibga soluvchi kasbiy me'yorlar bilan bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, D. Rabban (2024) akademik erkinlik dastlab akademik hamjamiyat ichida kasbiy me'yor sifatida shakllanib, keyinchalik konstitutsiyaviy va qonunchilik darajasida huquqiy tamoyilga aylanganini qayd etadi.

Akademik erkinlikning chegaralari kasbiy mas'uliyat va ilmiy halollik tamoyillari bilan ham belgilanadi. Mazkur erkinlik tadqiqot natijalarini qasddan buzib ko'rsatish yoki o'qitish majburiyatlarini muntazam ravishda bajarmaslik kabi akademik me'yorlarga zid xatti-harakatlarni himoya qilmaydi. Aksincha, u ilmiy xulq-atvorni tartibga soluvchi hamda akademik muassasalarning ishonchliligini ta'minlovchi intizomiy me'yorlar doirasida amal qiladi (Altbach, 2001).

Shu ma'noda, akademik erkinlik bir vaqtning o'zida ham huquq, ham mas'uliyat bo'lib, intellektual mustaqillik va kasbiy javobgarlik o'rtasidagi muvozanatni ifodalaydi.

So'nggi yillardagi munozaralar akademik erkinlikning zamonaviy oliy ta'lim tizimlaridagi murakkab tabiatini yanada yaqqolroq namoyon qilmoqda. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, akademik erkinlik faqat mavhum huquqiy tamoyil emas, balki akademik hamjamiyat faoliyatida shakllangan ijtimoiy-amaliy tizim hamdir. Bu universitetlar davlat tartibga solishi, bozor bosimi va ichki boshqaruv mexanizmlari ta'sirida faoliyat yuritishini anglatadi. Shunday institutsional sharoitlar akademik erkinlikning amaliyotda qanday qo'llanishi va himoya qilinishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi (Olssen & Peters, 2005).

Empirik tadqiqotlar shuni ham ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida akademik erkinlikni tushunish professor-o'qituvchilar, ma'muriyat va talabalar o'rtasida bir xil emas. Bu boradagi izlanishlarda institutsional avtonomiyaga urg'u beruvchi qarashlardan tortib, individual ilmiy malaka va etik mas'uliyatga e'tibor qaratadigan yondashuvlargacha bo'lgan turli talqinlar aniqlangan (Ramlo, 2025).

Mazkur farqlar akademik erkinlik qat'iy chegaralangan tushuncha emasligini, aksincha, u boshqaruv tizimlari va siyosiy muhit ta'sirida shakllanib boruvchi me'yoriy hodisa ekanini ko'rsatadi.

Shunday qilib, akademik erkinlik individual va institutsional o'lchamlarga ega bo'lgan murakkab tushuncha hisoblanadi. Uning amaliy mazmuni huquqiy normalar, kasbiy standartlar va institutsional sharoitlarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Mazkur yondashuv maqolaning keyingi qismlarida akademik erkinlikning konstitutsiyaviy himoyasi hamda uni samarali amalga oshirish uchun zarur institutsional shart-sharoitlarni tahlil qilishga nazariy asos vazifasini bajaradi.

Akademik erkinlikning konstitutsiyaviy himoyasi

So'nggi o'n yilliklarda akademik erkinlikni konstitutsiyaviy va xalqaro-huquqiy hujjatlar darajasida himoya qilish amaliyoti kengayib bormoqda. Tarixiy jihatdan akademik erkinlik dastlab universitetlar ichidagi kasbiy me'yor sifatida shakllangan bo'lsa-da, bugungi kunda ko'plab zamonaviy konstitutsiyaviy tizimlar ilmiy tadqiqot va o'qitish erkinligini fundamental huquqiy tamoyil sifatida e'tirof etadi. Bu jarayon bilim ishlab chiqarishning avtonomligi demokratik jamiyat va ilm-fan taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi (Ginsburg, 2025). So'nggi tahlillarga ko'ra, amaldagi konstitutsiyalarning yarmidan ortig'ida ilmiy tadqiqot erkinligi, universitet avtonomiyasi yoki olimlarning erkin izlanish olib borish huquqlarini bevosita yoxud bilvosita himoya qiluvchi normalar mavjud. Bunday normalar ko'pincha so'z erkinligi, madaniy huquqlar yoki ilmiy izlanish erkinligining kengroq kafolatlari doirasida mustahkamlanadi. Masalan, Yevropa Ittifoqining Asosiy huquqlar xartiyasi 13-moddasida (European Union, 2012) "san'at va ilmiy tadqiqotlar cheklanmasdan amalga oshirilishi va akademik erkinlik hurmat qilinishi" lozimligi bevosita belgilangan. Mazkur yondashuv akademik erkinlikning Yevropa konstitutsiyaviy an'anasida muhim huquqiy va demokratik qadriyat sifatida qaralayotganini ko'rsatadi.

Germaniya akademik erkinlikning konstitutsiyaviy himoyasi eng rivojlangan davlatlardan biri hisoblanadi. Germaniya Federativ Respublikasi Asosiy qonunining 5(3)-moddasida "san'at va fan, tadqiqot va ta'lim erkindir" deb belgilangan. Germaniya konstitutsiyaviy yurisprudensiyasi ushbu normani keng talqin qilib, ham olimlarning individual ilmiy erkinligini, ham universitetlarning institutsional avtonomiyasini e'tirof etadi. Akademik erkinlikning buzilishiga oid nizolar ma'muriy sudlar orqali ko'rib chiqiladi va mazkur sudlar universitetlar avtonomiyasini himoya qilish hamda olimlarni asossiz aralashuvlardan muhofaza etishda muhim rol o'ynaydi (Ginsburg, 2025).

Shu bilan birga, turli huquqiy tizimlarda akademik erkinlikning konstitutsiyaviy talqini bir xil emas. Ayrim davlatlarda konstitutsiyaviy normalar, avvalo, universitetlarning institutsional avtonomiyasiga, ya'ni akademik qarorlarni mustaqil qabul qilish imkoniyatiga urg'u beradi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 51-moddasiga ko'ra, oliy ta'lim tashkilotlari akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqiga ega (Republic of Uzbekistan, 2023). Mazkur yondashuv akademik erkinlikni asosan oliy ta'lim muassasalariga tegishli kollektiv huquq sifatida shakllantiradi. Boshqa davlatlarda esa akademik erkinlik ko'proq olimlarning senzura yoki intizomiy bosimdan xoli holda tadqiqot olib borishi va o'z qarashlarini erkin ifoda etishi bilan bog'lanadi. Bu farqlar universitet, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning turli huquqiy tizimlarda qanday talqin qilinishini aks ettiradi.

AQSH esa akademik erkinlikning konstitutsiyaviy himoyasi bo'yicha o'ziga xos modelni namoyon qiladi. AQSH Konstitutsiyasida akademik erkinlik, ilmiy tadqiqot erkinligi yoki ta'lim huquqini bevosita himoya qiluvchi alohida norma mavjud emas. Asosiy qonun Kongressga intellektual mulk orqali "fan va foydali san'at taraqqiyotini rag'batlantirish" vakolatini berish bilan cheklanadi, oliy ta'lim va tadqiqot boshqaruvi esa asosan shtatlar hamda xususiy muassasalar ixtiyorida qoladi. Shunga qaramay, AQSHda akademik erkinlik dastlab Amerika universitet professorlari assotsiatsiyasi (AAUP) tomonidan ishlab chiqilgan kasbiy me'yorlar tizimi sifatida shakllanib, keyinchalik sud amaliyoti orqali Birinchi tuzatish doirasidagi so'z erkinligi himoyasi bilan bog'landi. Xususan, 1915-yildagi Akademik erkinlik va lavozim turg'unligi tamoyillari deklaratsiyasi hamda 1940-yildagi Akademik erkinlik va lavozim turg'unligi to'g'risidagi bayonot Amerika oliy ta'lim tizimida muhim mezon hujjatlariga aylangan va ko'plab universitetlarning ichki qoidalariga kiritilgan (Ginsburg, 2025).

AQSH sud amaliyotida akademik erkinlikning huquqiy mazmuni hanuz to'liq aniqlashtirilmagan. Masalan, *Garcetti v. Ceballos* (2006) ishida Oliy sud davlat xizmatchilarining xizmat vazifalari doirasidagi nutqi Birinchi tuzatish himoyasiga to'liq kirmasligini qayd etdi, biroq mazkur yondashuvning akademik faoliyatga tatbiq etilishi masalasini ochiq qoldirdi. Quyi sudlar esa odatda *Connick–Pickering* testini qo'llab, jamoatchilik ahamiyatiga ega masalalarda davlat xizmatchilarining so'z erkinligini himoya qiladi. Shu bilan birga, ayrim shtatlar darajasida qo'shimcha kafo-

latlar ham shakllangan. Jumladan, Kaliforniyaning *Leonard Law* qonuni soʻz erkinligi kafolatlarini xususiy universitetlarga ham tatbiq etsa, Kaliforniya Konstitutsiyasi shtat universitetlarini avtonom subyektlar sifatida tan oladi.

"Konstitutsiyaviy sukut" va "konstitutsiyaviy e'tirof" oʻrtasidagi qarama-qarshilik akademik erkinlikning qiyosiy tadqiqotidagi muhim paradokslardan birini namoyon qiladi. Bir tomondan, konstitutsiyaviy kafolatlar akademik erkinlikning huquqiy tizimdagi ahamiyatini ramziy va normativ jihatdan tasdiqlaydi. Ikkinchi tomondan esa bunday kafolatlarning amaliy samaradorligi sud himoyasi mexanizmlari, universitet boshqaruvi va siyosiy muhit kabi qoʻshimcha institutsional omillarga bogʻliq boʻladi. Shu sababli konstitutsiyaviy normaning mavjudligi har doim ham akademik erkinlikning amalda samarali himoyalanishini anglatmaydi.

Bu holat soʻnggi qiyosiy tadqiqotlarda ham tasdiqlanmoqda. Akademik erkinlik konstitutsiyaviy yoki qonunchilik darajasida rasmiy himoya qilingan davlatlarda ham siyosiy bosim, menejerlikka xos boshqaruv modellari va iqtisodiy cheklovlar olimlar hamda tadqiqot muassasalari faoliyatiga sezilarli ta'sir koʻrsatishi mumkin. Bundan tashqari, Ginsburg (2025) ta'kidlaganidek, akademik erkinlikka tahdidlar faqat davlatning "yuqoridan pastga" aralashuvi bilan cheklanmaydi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali kuchaygan ayrim fuqarolik guruhlari ham akademik faoliyatga "quyidan yuqoriga" yoʻnalishida bosim oʻtkazishi mumkin. Bunday ikki tomonlama bosim akademik erkinlik chuqur kasbiy me'yor sifatida shakllangan tizimlarda ham institutsional barqarorlikni murakkablashtiradi.

Demak, konstitutsiyaviy normalar akademik erkinlik uchun muhim huquqiy asos yaratadi, biroq ularning amaliy ta'siri institutsional muhit, sud amaliyoti va akademik hamjamiyat ichidagi kasbiy me'yorlar bilan chambarchas bogʻliq. Shu bois maqolaning keyingi qismida aynan akademik erkinlikning institutsional kafolatlari va ularning amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Institutsional kafolatlar va akademik erkinlikning amaliy ta'minlanishi

Konstitutsiyaviy va qonunchilik kafolatlari akademik erkinlikning muhim huquqiy asosini tashkil etadi. Biroq bu kafolatlarning amaliy samaradorligi koʻp jihatdan universitetlar faoliyat yuritadigan institutsional muhitga bogʻliq. Akademik erkinlik huquqiy vakuumda mavjud boʻla olmaydi; u tadqiqot, oʻqitish va ilmiy aloqalarni shakllantiruvchi murakkab boshqaruv tizimlari doirasida amalga oshadi. Shu sababli akademik erkinlikning amalda qay darajada himoyalanishi universitet boshqaruvi, moliyalashtirish modellari, ma'muriy nazorat hamda akademik hamjamiyat ichidagi kasbiy me'yorlar bilan chambarchas bogʻliqdir (Olssen & Peters, 2005).

Bu holatning empirik ahamiyati soʻnggi xalqaro tadqiqotlarda ham tasdiqlanmoqda. Xususan, 2026-yilda e'lon qilingan Akademik erkinlik indeksi (*Academic Freedom Index*) hisobotida (Kinzelbach et al., 2026) institutsional avtonomiya akademik erkinlikning boshqa tarkibiy unsurlarini, jumladan, tadqiqot va oʻqitish erkinligini himoya qiluvchi asosiy mexanizm sifatida baholanadi. Hisobot ma'lumotlariga koʻra, institutsional avtonomiya yuqori darajada ta'minlangan davlatlarda tadqiqot va dars berish erkinligi ham yuqori darajada himoyalanadi. Aksincha, institutsional avtonomiya zaiflashgan mamlakatlarda akademik erkinlikning boshqa jihatlari ham bosim ostida qoladi. Bu holat Chexiya, Estoniya, Shvetsiya, Belgiya, Sloveniya, Irlandiya, Avstriya va Latviya kabi yuqori reytingli davlatlar tajribasida yaqqol namoyon boʻladi. Mazkur mamlakatlarda konstitutsiyaviy va qonuniy normalar universitet avtonomiyasi, kafolatlangan akademik lavozim turgʻunligi (*tenure*) hamda akademik oʻzini oʻzi boshqarish mexanizmlari bilan uygʻun holda amal qiladi.

AQSH tajribasi bu borada alohida e'tiborga loyiq, chunki u "konstitutsiyaviy sukut – institutsional kuch" modelining klassik namunasi hisoblanadi. AQSH Konstitutsiyasida akademik erkinlikni bevosita himoya qiluvchi norma mavjud boʻlmasa-da, ushbu erkinlik uzoq yillar davomida bir qator institutsional mexanizmlar orqali amalda ta'minlanib kelgan. Bular qatoriga *Amerika Universitet professorlari assotsiatsiyasi (AAUP)* tomonidan ishlab chiqilgan kasbiy me'yorlar, akademik lavozim turgʻunligi (*tenure*) instituti, fakultet senatlari orqali amalga oshiriladigan akademik oʻzini oʻzi boshqarish, Birinchi tuzatish boʻyicha shakllangan sud amaliyoti hamda federal va xususiy jamgʻarmalarning raqobatbardosh tadqiqot moliyalashtirish modeli kiradi. Aynan shu institutsional infratuzilma AQSH universitet-

larining xalqaro reytinglarda yetakchi mavqega chiqishiga xizmat qilgan va akademik erkinlik konstitutsiyaviy matnsiz ham samarali ta'minlanishi mumkinligini koʻrsatgan.

Shu bilan birga, AQSH tajribasi mazkur modelning zaif jihatlarini ham namoyon etmoqda. Akademik erkinlik indeksi ma'lumotlariga koʻra, AQSHdagi institutsional avtonomiya 2015–2025-yillar oraligʻida sezilarli pasaygan va "toʻliq avtonomiya" toifasidan "oʻrtacha avtonomiya" darajasiga tushgan (Kinzelbach et al., 2026). Bu holat federal tadqiqot moliyalashtirishidan siyosiy ta'sir vositasi sifatida foydalanish, shtatlar darajasidagi qonunchilik aralashuvi hamda ijtimoiy tarmoqlar orqali shakllanayotgan jamoatchilik bosimi bilan izohlanadi. Shunga qaramay, AQSH universitet tizimi tarixan shakllangan institutsional infratuzilma – *tenure* tizimi, akademik oʻzini oʻzi boshqarish an'analari, sud amaliyoti va kasbiy assotsiatsiyalarning kuchli mavqeyi tufayli xalqaro miqyosdagi yetakchi oʻrnini koʻp jihatdan saqlab qolmoqda. AQSH tajribasi shuni koʻrsatadiki, institutsional kafolatlar akademik erkinlikni konstitutsiyaviy normalarsiz ham samarali himoya qila oladi, biroq siyosiy bosim kuchaygan sharoitda bunday model qoʻshimcha huquqiy himoyaga ehtiyoj sezishi mumkin.

Yangi Zelandiya tajribasi esa ushbu masalaga boshqa nuqtayi nazardan yondashish imkonini beradi. Mazkur davlat IHTT mamlakatlari orasida akademik erkinlikni eng batafsil tartibga solgan qonunchilik tizimlaridan biriga ega boʻlib, unda tadqiqot, oʻqitish va institutsional avtonomiya erkinliklari bevosita kafolatlangan. Shunga qaramay, mamlakat akademik tizimida muntazam ravishda akademik ifoda erkinligi bilan bogʻliq munozaralar yuzaga kelmoqda. Tadqiqotchilar bu holatni akademik erkinlikning qonuniy ta'rifi mavjud boʻlgan taqdirda ham, uning amaliy chegaralari, universitet ma'muriyati va olim oʻrtasidagi munosabatlar hamda akademik mutaxassislik bilan shaxsiy fikr bildirish oʻrtasidagi tafovutlar turli institutsional ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkinligi bilan izohlaydilar.

Yuqoridagi misollar institutsional shart-sharoitlar akademik erkinlikni ta'minlashda konstitutsiyaviy normalardan kam ahamiyat kasb etmasligini koʻrsatadi. Akademik erkinlikni amalda himoya qiluvchi asosiy institutsional omillar qatoriga quyidagilar kiradi: universitetlarning oʻzini oʻzi boshqarish huquqi, ya'ni tadqiqot yoʻnalishlari, oʻquv dasturlari va xodimlar tanlovini siyosiy hokimiyatdan mustaqil ravishda belgilash imkoniyati; akademik lavozim turgʻunligini kafolatlovchi mehnat-huquqiy mexanizmlar; akademik hamjamiyat ichida shakllangan kasbiy me'yorlar – ilmiy halollik, *peer review* va intizomiy javobgarlik tamoyillari; raqobatbardosh va plyuralistik tadqiqot moliyalashtirish tizimi; shuningdek, universitet avtonomiyasini himoya qiluvchi sud amaliyoti.

Iqtisodiy va boshqaruv omillari ham akademik erkinlikning institutsional muhitida muhim oʻrin tutadi. Soʻnggi oʻn yilliklarda koʻplab oliy ta'lim tizimlarida amalga oshirilgan bozor yoʻnalishidagi islohotlar universitetlarni raqobatbardosh moliyalashtirish sharoitida faoliyat yurituvchi murakkab tashkilotlarga aylantirdi. Bunday islohotlar odatda samaradorlik, hisobdorlik va natijadorlikka urgʻu beruvchi menejerlikka xos amaliyotlarni joriy etadi. Bu yondashuv ma'muriy boshqaruvni kuchaytirishi mumkin, biroq ayni paytda olimlarning tadqiqot yoʻnalishlarini tanlashi va jamoatchilik munozaralarida ishtirok etishi uchun mavjud sharoitlarga ham ta'sir koʻrsatadi.

Bunday institutsional muhitda akademik erkinlik kasbiy mas'uliyat bilan uygʻun holda tushunilishi lozim. Akademik erkinlik olimlarning bahsli gʻoyalarni ilgari surish va mavjud bilimlarni qayta koʻrib chiqish huquqini nazarda tutadi. Biroq koʻplab tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, ushbu erkinlik ilmiy halollik, kasbiy malaka va yetuk mas'uliyat talablari bilan muvozanatda boʻlishi kerak. Shu sababli akademik erkinlik haqidagi munozaralar koʻpincha akademik ifodaning kasbiy mutaxassislik doirasiga kirishi yoki ilmiy vakolatdan tashqaridagi shaxsiy fikr sifatida namoyon boʻlishi bilan bogʻliq masalalar atrofida shakllanadi (Ramlo, 2025).

Shunday qilib, akademik erkinlikning amaliy ta'minlanishi faqat konstitutsiyaviy normalar bilan emas, balki universitet avtonomiyasi, akademik lavozim kafolatlari, kasbiy me'yorlar va plyuralistik moliyalashtirish tizimidan iborat institutsional infratuzilma bilan ham bogʻliqdir. Aynan shu shart-sharoitlarning rivojlanish darajasi akademik erkinlikning amaliyotda qanchalik samarali amalga oshirilishini belgilaydi. Shu bois maqolaning keyingi qismida ushbu institutsional omillarning post-sovet oliy ta'lim tizimlarida,

jumladan, Oʻzbekiston misolida qanday shakllanayotgani tahlil qilinadi.

Oʻzbekiston va mintaqaviy tajribada akademik erkinlikning institutsional xususiyatlari

Konstitutsiyaviy kafolatlar va akademik erkinlikning amaliy ta'minlanishi oʻrtasidagi bogʻliqlik Oʻzbekiston va unga yaqin mintaqaviy tajribalar misolida yanada yaqqol namoyon boʻladi. Sobiq ittifoq hududidagi koʻplab davlatlarda universitetlar hanuz markazlashgan boshqaruv, iyerarxik akademik madaniyat va cheklangan institutsional avtonomiya sharoitida faoliyat yuritmoqda. Natijada akademik erkinlik huquqiy jihatdan tan olingan boʻlsa-da, uni amalda ta'minlovchi institutsional mexanizmlar koʻp hollarda toʻliq shakllanmagan.

Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, akademik erkinlik faqat individual huquq sifatida emas, balki universitetlarning oʻzini oʻzi boshqarish tamoyili bilan ham uzviy bogʻliqdir. Yevropa konstitutsiyaviy tizimlarida universitet avtonomiyasi demokratik boshqaruvning tarkibiy elementi sifatida talqin qilinadi hamda ilmiy izlanish erkinligi va bilim ishlab chiqarishning nomarkazlashuvi bilan chambarchas bogʻlanadi. Mintaqaning ayrim davlatlarida esa "universitet avtonomiyasi" tushunchasi qonunchilikda rasman e'tirof etilgan boʻlsa-da, chinakam akademik oʻzini oʻzi boshqarish uchun zarur institutsional mexanizmlar hali yetarli darajada shakllanmagan.

Mazkur holatning ildizlari uzoq yillar davomida shakllangan markazlashgan akademik boshqaruv modeliga borib taqaladi. Ilmiy tadqiqotlar va ta'lim jarayonining yuqoridan boshqarilishi, akademik qarorlarning ma'muriy nazorat asosida qabul qilinishi hamda mafkuraviy uygʻunlikka ustuvor ahamiyat berilishi universitetlarning institutsional rivojlanishiga uzoq muddatli ta'sir koʻrsatgan. Garchi koʻplab davlatlar 1990-yillardan boshlab universitet avtonomiyasi va akademik erkinlik tamoyillarini rasman qabul qilgan boʻlsa-da, tarixiy boshqaruv madaniyatining ayrim elementlari bugungi kunda ham saqlanib qolmoqda.

Shu bilan birga, mintaqadagi barcha davlatlar tajribasi bir xil emas. Masalan, Estoniya akademik erkinlik boʻyicha xalqaro indekslarda yuqori natijalarni qayd etayotgan davlatlardan biri hisoblanadi. Estoniya Konstitutsiyasining 38-moddasida (Republic of Estonia, 1992) ilmiy izlanish va oʻqitish erkinligi hamda universitetlar avtonomiyasi bevosita mustahkamlangan. Eng muhimi, mazkur konstitutsiyaviy norma universitetlar avtonomiyasi, raqobatbardosh tadqiqot moliyalashtirish tizimi va Yevropa akademik makoniga integratsiya bilan uygʻun holda rivojlantirilgan. Bu tajriba tarixiy merosning oʻzi akademik erkinlikni avtomatik ravishda cheklamasligini, hal qiluvchi omil institutsional islohotlarning chuqurligi va izchilligi ekanini koʻrsatadi.

Oʻzbekiston tajribasi esa murakkab va koʻp qatlamli dinamikani namoyon qiladi. Bir tomondan, 2017-yildan boshlab oliy ta'lim tizimida muhim islohotlar amalga oshirildi: universitetlar soni va doktorantura imkoniyatlari kengaytirildi, xalqaro hamkorlik dasturlari rivojlantirildi, ayrim oliy ta'lim muassasalariga tashkiliy-iqtisodiy avtonomiya berildi hamda 2023-yilgi Konstitutsiyaning 51-moddasida (Republic of Uzbekistan, 2023) akademik erkinlik bevosita kafolatlandi. Bu oʻzgarishlar oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga yaqinlashtirish yoʻlidagi muhim qadamlar boʻldi.

Boshqa tomondan, akademik erkinlikning amaliy ta'minlanishi uchun zarur boʻlgan ayrim institutsional mexanizmlar hali shakllanish bosqichida qolmoqda. Jumladan, ilmiy tadqiqotlar va doktorantura tizimining boshqaruvi sezilarli darajada markazlashgan boʻlib, doktorlik darajalari va ilmiy unvonlar Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) tomonidan tartibga solinadi. Dissertatsiya mavzularini tasdiqlash, himoya tartiblari va nashriyot talablarining markazlashgan boshqaruvi tarixan shakllangan akademik boshqaruv modelining davom etayotganini koʻrsatadi (Gʻoziyev, 2025). Mazkur institutsional sharoitlar ayrim akademik etika muammolarining yuzaga kelishiga ham ta'sir koʻrsatmoqda. Xususan, doktorlik himoyasi uchun majburiy nashriyot talablarining kuchayishi predator nashriyotlar va ilmiy ishlarni tijorat asosida tayyorlash amaliyotining kengayishi bilan bogʻlanmoqda. Ayrim hollarda tadqiqotchilar sifatli ilmiy hissa qoʻshishdan koʻra, formal nashriyot talablarini bajarishga yoʻnaltirilgan strategik xulq-atvorga moyil boʻlib qolmoqda. Bu esa akademik kvalifikatsiya tizimining rasmiy mezonlari bilan tadqiqot sifati oʻrtasida tafovut paydo boʻlishiga olib kelishi mumkin (Aslonova, 2025).

Bundan tashqari, doktoranturani tashkil etish modeli ham muhim ahamiyatga ega. An'anaviy "ustoz-shogird" modeli bir tomondan kuchli akademik an'ana sifatida namoyon boʻlsa, boshqa tomondan doktorantlarning turli ilmiy maktablar va zamonaviy metodologiyalar bilan tanishish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Ayrim hollarda bu holat ilmiy tadqiqot salohiyatining tarkibiy zaifliklarini davom ettirish xavfini yuzaga keltiradi.

Yuqoridagi kuzatishlar Oʻzbekiston akademik tizimidagi asosiy tarkibiy ziddiyatni koʻrsatadi. Bir tomondan, akademik erkinlikning konstitutsiyaviy darajada e'tirof etilishi va oliy ta'lim sohasidagi islohotlar mamlakat akademik tizimini xalqaro standartlarga yaqinlashtirishga xizmat qilmoqda. Ikkinchi tomondan, akademik erkinlikning amaliy ta'minlanishi uchun zarur boʻlgan institutsional ekotizim, ya'ni nomarkazlashgan ilmiy boshqaruv, mustaqil tadqiqot moliyalashtirish tizimi, kuchli kasbiy assotsiatsiyalar va himoyalangan akademik mansab kafolatlari hali toʻliq shakllanmagan.

Demak, Oʻzbekiston va mintaqadagi tajriba akademik erkinlikning konstitutsiyaviy darajada e'tirof etilishi muhim qadam ekanini tasdiqlaydi. Biroq akademik erkinlikning real va barqaror ta'minlanishi universitet avtonomiyasi, mustaqil ilmiy hamjamiyat, plyuralistik moliyalashtirish va akademik oʻzini oʻzi boshqarish kabi institutsional shart-sharoitlarning rivojlanishi bilan bevosita bogʻliqdir.

Xulosa

Akademik erkinlik zamonaviy oliy ta'lim tizimining fundamental tamoyillaridan biri boʻlib, uning samarali ta'minlanishi faqatgina konstitutsiyaviy-huquqiy kafolatlar emas, institutsional shart-sharoitlarning rivojlanganlik darajasiga ham bogʻliqdir. Yuqoridagi qiyosiy tahlillar shuni koʻrsatdiki, akademik erkinlikning konstitutsiyaviy darajada e'tirof etilishi muhim huquqiy asos yaratadi, biroq bu holat uning amaliyotda toʻliq ta'minlanishini kafolatlamaydi.

Birinchidan, akademik erkinlikning samarali himoyasi universitetlarning haqiqiy institutsional avtonomiyasi bilan chambarchas bogʻliqdir. Qiyosiy tajriba shuni koʻrsatadiki, ilmiy va akademik qarorlarni mustaqil qabul qilish imkoniyati mavjud boʻlmagan tizimlarda konstitutsiyaviy kafolatlarning amaliy ta'siri cheklangan boʻlib qoladi.

Ikkinchidan, akademik erkinlik faqat individual huquq emas, balki kompleks institutsional tamoyil sifatida tushunilishi lozim. Universitet avtonomiyasi, akademik lavozim kafolatlari, kasbiy me'yorlar, ilmiy halollik va tadqiqotni mustaqil moliyalashtirish tizimi akademik erkinlikning amaliy mazmunini shakllantiruvchi oʻzaro bogʻliq omillardir.

Uchinchidan, Oʻzbekiston tajribasi akademik erkinlikni rivojlantirish jarayoni huquqiy islohotlar bilan bir qatorda institutsional transformatsiyani ham talab qilishini koʻrsatmoqda. Soʻnggi yillarda oliy ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar va Konstitutsiyada akademik erkinlikning mustahkamlanishi muhim qadam boʻldi. Shu bilan birga, doktorantura va ilmiy tadqiqotlar boshqaruvining markazlashgan modeli, nashriyot bosimi hamda akademik etika bilan bogʻliq ayrim muammolar institutsional mexanizmlarni yanada takomillashtirish zarurligini koʻrsatadi.

Toʻrtinchidan, akademik erkinlikni mustahkamlash uchun doktorantura va ilmiy tadqiqotlar boshqaruvini bosqichma-bosqich nomarkazlashtirish, universitetlarning akademik qarorlar qabul qilishdagi mustaqilligini kengaytirish, sifatga yoʻnaltirilgan akademik baholash tizimini rivojlantirish hamda akademik etika va ilmiy halollikning kasbiy mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, raqobatbardosh va plyuralistik tadqiqot moliyalashtirish tizimini rivojlantirish akademik mustaqillikni kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Demak, akademik erkinlikning real va barqaror ta'minlanishi konstitutsiyaviy normalarning mavjudligi bilangina emas, universitet avtonomiyasi, mustaqil akademik hamjamiyat va funksional institutsional infratuzilmaning rivojlanganlik darajasi bilan belgilanadi. Shu sababli akademik erkinlikni mustahkamlash boʻyicha kelajakdagi islohotlar huquqiy kafolatlarni kengaytirish bilan bir qatorda, ularni amalda qoʻllashga xizmat qiluvchi institutsional mexanizmlarni rivojlantirishga ham qaratilishi lozim.

REFERENCES

Altbach, P. G. (2001). Academic freedom: International realities and challenges. *Higher Education, 41*(1-2), 205–219.

Aslonova, L. (2025). *Ilmiy ijod erkinligining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari [Constitutional and legal foundations of freedom of scientific creativity]* (Doctoral dissertation). Tashkent State University of Law.

Barendt, E. (2010). *Academic freedom and the law: A comparative study*. Oxford University Press.

European Union. (2012). *Charter of Fundamental Rights of the European Union*.

G'oziyev, K. (2025). *Oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tartibga solishning ma'muriy-huquqiy jihatlari [Administrative and legal aspects of regulating the activities of higher education institutions]*. TSUL Publ.

Garcetti v. Ceballos, 547 U.S. 410 (2006). https://supreme.justia.com/cases/federal/us/547/410/

Ginsburg, T. (2025). The American attack on academic freedom in comparative perspective. *Journal of Legal Education, 74*(1), 34–52.

Gorsky-Mochalov, V. L. (2022). Constitutional foundations of university autonomy: European practice and Russian context. *Legal Science, 7*, 164–167.

Karran, T. (2009). Academic freedom in Europe: Reviewing UNESCO's recommendation. *Higher Education Policy, 22*(2), 191–215.

Kinzelbach, K., Lindberg, S. I., Pelke, L., & Spannagel, J. (2026). *Academic freedom index 2026 update*. Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg & V-Dem Institute.

Naepi, S. (2025). Academic freedom and its limits in contemporary universities: The New Zealand case. *Higher Education Policy, 38*(1), 1–19.

Nybom, T. (2003). The Humboldt legacy: Reflections on the past, present, and future of the European university. *Higher Education Policy, 16*(2), 141–159.

Olssen, M., & Peters, M. A. (2005). Neoliberalism, higher education and the knowledge economy: From the free market to knowledge capitalism. *Journal of Education Policy, 20*(3), 313–345.

Post, R. C. (2012). *Democracy, expertise, and academic freedom: A First Amendment jurisprudence for the modern state*. Yale University Press.

Rabban, D. M. (2024). *Academic freedom: From professional norm to constitutional principle*. Harvard University Press.

Ramlo, S. (2025). Understanding academic freedom among university stakeholders. *Higher Education Policy, 38*(2), 215–232.

Republic of Estonia. (1992). *Constitution of the Republic of Estonia*. Riigi Teataja. https://president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution

Republic of Uzbekistan. (2023). *Constitution of the Republic of Uzbekistan*. Lex.uz. https://lex.uz/docs/6451070

Scott, P. (2006). The academic system and the changing role of universities. *Higher Education, 52*(1), 1–22.

Shore, C. (2010). Beyond the multiversity: Neoliberalism and the rise of the managerial university. *Anthropology Today, 26*(3), 15–20.

Smolentseva, A. (2017). Universal higher education and positional advantage: Soviet legacies and post-Soviet transformations. *Higher Education, 73*(2), 209–226.

UNESCO. (1997). *Recommendation concerning the status of higher-education teaching personnel*.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2026-YIL 3-SON

VOLUME 6 / ISSUE 3 / 2026

DOI: https://dx.doi.org 10.51788/tsul.jurisprudence.6.3.

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence